

УДК 342.13

Н. Я. Маньковський
ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ З РОЗКРИТТЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП

Організована злочинність і боротьба з нею в нашій державі є надзвичайно складною, актуальною та важливою проблемою. Нестабільність суспільно-політичної та економічної ситуації в суспільстві, недосконалість механізму державного управління та відсутність дієвого суспільного контролю за діяльністю органів державної влади, стрімке зниження життєвого рівня більшості населення, а також ряд інших факторів створили благодатні умови для розвитку організованої злочинності. Зростання масштабів організованої злочинності, поширення її впливу практично на всі сфери суспільного життя, у тому числі намагання окремих її представників контролювати політичні та економічні процеси, створюють реальну загрозу національній безпеці, висувають перед суб'єктами боротьби нові завдання та зумовлюють пошук дієвих заходів, спрямованих на протидію зазначеному негативному суспільному явищу.

У сучасній спеціальній літературі та відомчій нормативній базі зустрічаються нечисельні та суперечливі точки зору з приводу виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованих груп. Ця тема є і була предметом дослідження науковців, зокрема Г. М. Бірюкова, Л.Ф. Гули, О.О. Дульського, В.А. Некрасова, Д.Й. Никифорчука, С.І. Ніколаюка, Є.Д. Скуліша, М.А. Погорецького, С.І. Пічкурєнка, О.Г. Цветкова, В.М. Цимбалюка та інших.

Негативні тенденції, що спостерігаються в структурі організованої злочинності, вимагають змін в організації роботи слідчих та оперативних підрозділів. Від правильного застосування негласних слідчих (розшукових) дій та оперативного-розшукових заходів (зокрема, виконання спеціального завдання) залежать розкриття організованих злочинних груп і притягнення їх членів до кримінальної відповідальності.

Мета статті полягає в дослідженні стану наукової розробки виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованих груп.

Організовані злочинні групи мають складну структуру, суворий розподіл функцій між їх членами та відсутність контакту між особами, які діють на різних рівнях системи, що значно ускладнює розкриття вчинених ними злочинів. Діяльність організованих злочинних угруповань спрямована, як правило, на тривалий період, сис-

тематичне вчинення злочинів. Кожний злочин ретельно планується, визначаються альтернативні варіанти досягнення злочинного результату, прогнозується діяльність правоохоронних органів, а також засоби її нейтралізації. Сучасні організовані злочинні угруповання мають широкі можливості для збирання інформації, іноді навіть формують систему розвідки та контррозвідки, оперують значними коштами, мають високопоставлених корумпованих осіб, озброєні найновішими технічними засобами та здійснюють активну протидію діяльності правоохоронних органів.

Підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, яка набуває на сучасному етапі професіоналізму, організованості, транснаціоналізації, а також зміцнення гарантії забезпечення прав, свобод і законних інтересів особи в кримінальному судочинстві потребують удосконалення інструментарію отримання доказів у кримінальному процесі.

Саме на вирішення цих стратегічних завдань реформування кримінального процесу і спрямована ідея введення до нового КПК України інституту негласних слідчих (розшукових) дій. Реалізація цієї ідеї в новому КПК України, на думку його окремих розробників, вирішить низку проблемних питань, які на сьогодні існують у чинному законодавстві та в практиці правоохоронної діяльності, зокрема зближення оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) і кримінального процесу.

Погорецький М.А. зазначає, що відповідно до чинного КПК України основним засобом негласного отримання доказів на стадіях кримінального процесу є негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НС(Р)Д). Завдяки таким діям розкриваються та розслідуються понад 85% тяжких і особливо тяжких злочинів, а вчинених в умовах неочевидності, організованими злочинними групами, проти основ національної безпеки – 100% злочинів [1].

У КПК України (гл. 21, § 3, ст. 272) передбачено такий вид НС(Р)Д, як виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації. Під час досудового розслідування тяжких або особливо тяжких злочинів можуть бути отримані відомості, речі та документи, що мають значення для досудового розслідування, особою, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, бере участь в організованій групі чи злочинній організації або є учасником зазначеної групи чи організації,

який на конфіденційній основі співпрацює з органами досудового розслідування [2].

На виконання спеціального завдання розповсюджуються загальні положення про НС(Р)Д (гл. 21, §1), а саме:

– НС(Р)Д – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України;

– НС(Р)Д проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб, винятково в кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [2].

Загалом спеціальне завдання – це особливий вид завдання з попередження чи розкриття діяльності організованої групи або злочинної організації, виконувати яке можливо, лише беручи участь у злочинній діяльності вказаних угруповань з метою входження у довіру та отримання необхідної інформації [3, с. 95].

Варто погодитись із Є.Д. Скулішом, який зазначає, що за походженням НС(Р)Д є оперативно-розшуковими заходами, в основу яких покладено передбачену законодавством із використанням специфічних методів і засобів послідовність процесуальних дій уповноважених суб'єктів, спрямованих на виявлення, розкриття та припинення протиправних посягань. Основним функціональним призначенням НС(Р)Д є забезпечення оптимальних шляхів використання в кримінальному провадженні інформації, отриманої з використанням негласних сил, засобів і методів, які використовуються в ОРД [4].

Розглядаючи засоби, які використовуються під час проведення НС(Р)Д, необхідно зазначити, що вони корелюють із засобами оперативно-розшукової діяльності.

За свідченнями Д.Й. Никифорчука та А.М. Копилова, впровадження в організовану злочинну групу чи злочинну організацію – це оперативно-розшуковий захід, який спрямований на впровадження співробітника уповноваженого органу або особи, яка конфіденційно з ним співпрацює, в організовану групу або злочинну організацію з метою виявлення, попередження чи розкриття її злочинної діяльності, а також впливу на членів кримінального середовища для припинення їх злочинної діяльності [5].

Фактично НС(Р)Д для виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи є однією з форм оперативно-розшукової діяльності (впровадження в організовану злочинну групу), що спрямована насамперед на боротьбу з організованою злочинністю.

О.М. Бандурка визначає, що впровадження в організовану злочинну групу є комплексним оперативно-розшуковим заходом, який використо-

вується тоді, коли застосування інших форм і методів оперативно-розшукової діяльності не дає можливості виконати завдання, покладені на оперативний підрозділ [6].

Схожу позицію висловлює М.Ю. Азаров, який зазначає, що впровадження в організовану злочинну групу – це складна операція зі впровадження оперативного працівника в злочинне угруповання, яке має стійкий характер, глибоку законспірованість, жорстку внутрішню дисципліну, спрямоване на вчинення заздалегідь підготовлених тяжких злочинів.

Об'єктом оперативного проникнення можуть бути незаконні озброєні формування, формування, що планують здійснення насильницького захоплення влади, терористичні акції, бандитизм, інші небезпечні посягання на правопорядок у державі [7].

У науково-практичному коментарі Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» під редакцією І.В. Сервецького та В.А. Дашко впровадження в злочинну групу визначається як сукупність взаємопов'язаних дій щодо проникнення до організованого злочинного угруповання негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничала з останнім, зі збереженням у таємниці достовірних даних щодо її особистості [8, с. 229].

Впровадження в злочинне формування проводиться в рамках спеціальної операції, об'єктами якої є організовані групи та злочинні організації [8, с. 230].

Відповідно до п/п. 1.13 «Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації полягає в організації слідчим і оперативним підрозділом введення уповноваженої ними особи, яка відповідно до закону виконує спеціальне завдання, в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, відомостей про її структуру, способи і методи її злочинної діяльності, які мають значення для розслідування злочину або злочинів, які вчиняються цими групами. Зміст цієї негласної слідчої (розшукової) дії полягає у комплексі заходів, спрямованих на впровадження співробітника уповноваженого органу або особи, яка конфіденційно з ним співпрацює, в організовану групу або злочинну організацію з метою виявлення, попередження чи розкриття їх злочинної діяльності [9].

Фактичною підставою проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії є наявність відомостей у слідчого або прокурора про те, що в організованій групі чи злочинній організації вчинено або готується вчинення тяжкого або особливо тяжкого

злочину. У такому разі керівник органу досудового розслідування або прокурор вирішує питання про доцільність проведення виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності. У постанові в такому разі, крім загальних відомостей, передбачених КПК України, зазначається обґрунтування меж спеціального завдання, а також використання спеціальних несправжніх (імітаційних) засобів [2].

Процесуальною підставою проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії є:

1) постанова слідчого, погоджена з керівником органу досудового розслідування;

2) постанова прокурора.

Постанова має відповідати вимогам ст. 251 КПК і містити:

– найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

– правову кваліфікацію злочину із зазначенням статті Закону України «Про кримінальну відповідальність»;

– відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких проводитиметься негласна слідча (розшукова) дія;

– початок, тривалість і мета негласної слідчої (розшукової) дії;

– відомості про особу (осіб), яка буде проводити негласну слідчу (розшукову) дію;

– обґрунтування ухвалення постанови, у тому числі обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб;

– вказівку на вид негласної слідчої (розшукової) дії, що проводиться [2].

У постанові на виконання спеціального завдання, крім відомостей, передбачених ст. 272 КПК України, зазначається:

– обґрунтування меж спеціального завдання;

– використання спеціальних несправжніх (імітаційних) засобів.

Виконання спеціального завдання не може перевищувати шість місяців, а в разі необхідності термін його виконання продовжується слідчим за погодженням з керівником органу досудового розслідування або прокурором на строк, який не перевищує строку досудового розслідування [2].

Також слід констатувати відсутність судового контролю за проведенням зазначеної слідчої (розшукової) дії.

Принципи виконання спеціального завдання загалом відповідають основним принципам ОРД, водночас вони мають свої особливості. До них належать:

– законність;

– виключність (використовується в крайньому разі);

– мінімальне втручання в права та свободи громадян, що охороняються законом;

– науковість;

– наявність особливих підстав для його застосування.

Висновок. Отже, можна зробити висновок, що виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованих груп є ефективним засобом боротьби з організованою злочинністю.

Література

1. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні / М.А. Погорецький // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ, – 2013. – № 1. – С. 270–276.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України (відповідає офіційному тексту) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.

3. Кримінальне право України : [посіб. для підгот. до іспитів] / В.В. Кузнецов, А.В. Савченко ; за заг. ред. д. ю. н., проф. О.М. Джужи. – [2-ге вид., доп. та перероб.] – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2007. – 300 с.

4. Скуліш Є.Д. Негласні слідчі (розшукові) дії за кримінально-процесуальним законодавством України / Є.Д. Скуліш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2 (26). – С. 15–23.

5. Никифорчук Д.Й. Проблемні питання проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій / Д.Й. Никифорчук, А.М. Кишилов // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ, – 2013. – № 4. – С. 273–180.

6. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I : [підручник] / О.М. Бандурка. – Харків : НУВС, 2002. – 336 с.

7. Азаров М.Ю. Особливості виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної діяльності / М.Ю. Азаров // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 1 (29). – С. 11–18.

8. Науково-практичний коментар до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» / [Сервецький І.В., Дашко В.А.]. – [3-тє вид. доп.]. – К. : НУВС, 2006. – 400 с.

9. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України, від 16.11.2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.

Анотація

Маньковський Н. Я. Стан наукової розробки виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованих груп. – Стаття.

У статті проаналізовано стан наукової розробки виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованих груп, на підставі аналізу наукових праць та відповідних нормативно-правових актів.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, виконання спеціального завдання, організовані злочинні групи, оперативно-розшукова діяльність, кримінально-процесуальна діяльність.

Аннотация

Маньковский Н. Я. Состояние научной разработки выполнения специального задания по раскрытию преступной деятельности организованных групп. – Статья.

В статье проанализированы состояние научной разработки выполнении специального задания по раскрытию преступной деятельности организованных групп, на основании анализа научных работ и соответствующих нормативно-правовых актов.

Ключевые слова: негласные следственные (розыскные) действия, выполнение специального задания, организованные преступные группы, оперативно-розыскная деятельность, уголовно-процессуальная деятельность.

Summary

Mankovskiy N. Ya. The state of scientific development of the implementation of the special task to disclose criminal activities of organized groups. – Article.

This article analyses the legal status of a person in the performance of specific tasks disclosure of criminal activity of an organized group, on the basis of analysis of scientific works and corresponding normatively legal acts.

Key words: undercover investigators (ODA) action, special job processing, organized criminal groups, operational search activity.